

AHMET YESEVİ'NİN MİLLİ KİMLİK TASAVVURUNDA SÜNNETİN ROLÜ

The Role of Sunnah in Ahmet Yesevi's Imagination of National Identity

Dr. Öğretim Üyesi Mahmut GURBET

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Niğde/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7136-7123>

ÖZET

Ahmet Yesevî, (ö. 562 / 1166) düşünce ve eserleriyle Türk milletinin kimliğinin ve din anlayışının şekillenmesinde etkili olan, doğup büyüdüğü coğrafyada ve diğer yerlerde derin izler bırakan önemli şahsiyetlerden biridir. Şüphesiz Ahmet Yesevî'yi etkileyen bazı kaynaklar söz konusudur. Bu kaynaklardan birisi de Hz. Peygamber'in (Sav.) sünnetidir. Nitekim Ahmet Yesevî bunu, "Benim hikmetlerim hadis hazinesidir" sözleriyle ifade etmiştir. Ayrıca Kur'an ve hadisleri dikkate almayan bir görüşün habisi yani pis olduğunu ifade etmiştir.

Yüreğinde büyük bir Peygamber sevgisi taşıyan Ahmet Yesevî, Hz. Peygamber'in (sav.) sünnetine uymak konusunda da tavizsiz bir tutum sergilemiştir. Hatta Hz. Peygamber'in (sav.) 63 yaşında vefat etmesini sünnet olarak kabul etmiş ve 63 yaşında çilehanesine çekilmiştir. Sünnete uymak konusunda tavizsiz olan Ahmet Yesevî, eserlerinde insanları da sünnete uymaya teşvik etmiştir.

Milli kimliğin bir unsuru kabul edilen din ve maneviyatla ilgili Ahmet Yesevî'nin ortaya koyduğu tüm değerlere temas etmek bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Divân-ı Hikmetteki Hz. Peygamber'in (sav.) doğrudan referans gösterildiği değerler örneklerle kısaca açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Sünnet, Divan-ı Hikmet, Milli Kimlik, Din

ABSTRACT

Ahmet Yesevî, (562 / 1166) with his thoughts and works effective in shaping the identity and understanding of religion of the Turkish nation, is one of the important figures who left deep marks in the geography where he was born and raised and in other places. Undoubtedly, there are some sources that affected Ahmet Yesevi. One of these sources is the sunnah of the Prophet Hz. Muhammed. As a matter of fact, Ahmet Yesevi said this, "My wisdoms is a treasure of hadiths" He also have stated that an opinion that does not take into account the Quran and hadiths is malignant, that is, dirty.

Ahmet Yesevi, who carries a great love of the Prophet in his heart, have also displayed an uncompromising attitude to comply with the Sunnah of the Prophet. He have even accepted the Prophet's death at the age of 63 as sunnah and thats why he have withdrew to his hankhouse at the age of 63. Ahmet Yesevi, who is uncompromising about observing the sunnah, have also encouraged people to follow the sunnah in his works.

It goes beyond the boundaries of this study to touch all the values put forward by Ahmet Yesevi regarding religion and spirituality, which are accepted as an element of national identity. For this reason, in this study, the values which the Prophet has directly referred to in Divan-i Hikmet are briefly explained with examples.

Keywords: Hadit, Sunnah, Divan-ı Hikmet, National identity, Religion

1.GİRİŞ

Milli kimlik kavramıyla kastedilen şey, devletin ve milletin esasını/özünü oluşturan unsurların bütünüdür. Milletler tarih boyunca bu unsurların birbirleriyle uyumu oranında devamını sağlayabilmiş, bu unsurlar arasındaki ilişkinin zayıflığı oranında da gücünü kaybetmiştir.

Milletlerin kimliğini oluşturan din, coğrafya, örf ve âdetler, kültür, tarih şuuru gibi birçok unsur vardır. (Kaplan, 1996:35.) Bu unsurlar, milletleri diğer milletlerden ayıran, kendine ait bir kimliğin oluşmasına ve şekillenmesine etki eden ve millet olmanın en temel gerekçelerinden birisidir. (Yazıcı, 2016:83) Bu açıdan bakıldığında Türklerin milli kimliğinin şekillenmesine etki eden faktörleri İslam öncesi ve İslam sonrası şeklinde iki farklı bölümde değerlendirmek mümkündür. Türklerin Müslüman olmalarıyla birlikte yeni ve özgün bir kimlik yapısına kavuştuklarını söyleyebiliriz. İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte Türkler,

bir tarafı kültürel, diğer tarafı dinî olmak üzere iki farklı manevi öğenin bir araya gelmesiyle yepyeni bir kimlik bileşenine kavuşmuştur. (Çetintaş, 2014: 580)

Kimlik ve Din bağlamında bilinmesi gereken diğer bir husus Din kişiliği olmadan milliyet kişiliğinin mümkün olmadığı realitesidir. Türk milletinin tabiatına en uygun din İslâm dinidir. Bu bağlamda Türk kültürü ve İslâm birleşmesinden çok özgün bir yapının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim Türk İslâm sanatına ve mimarisine baktığımızda bu özgünlüğü müşahade etmekteyiz.(Çetintaş, 2014: 580,581; Çelik, 2010:172) Bu özgünlük Türk dünyasının manevî hayatında asırlar boyunca etkisi devam eden, bir halk arifi olan ve Pir-i Türkistan lakabıyla anılan Hoca Ahmed Yesevî'nin milli kimlik ve din tasavvurunda da görülmektedir. Ahmet Yesevî, İslâm dininin birinci kaynağı Kur'an'ı Kerim ve ikinci kaynağı Hz. Peygamber'in (sav.) sünnetini rehber olarak ortaya koyduğu manevi esasları sevgi ve bilgiyle yoğurarak Yeseviyye erkanının kaidelerini ortaya koyan kurucu bir önderdir. (Karaoğlan, 2020: 667)

Hoca Ahmed Yesevî'nin düşünce sistemini şekillendiren iki ana unsur söz konusudur. Bunlar; İslamiyet ve Türk kültür dünyasından gelen bilgi, düşünce, gelenek ve uygulamalardır (Yıldırım, 2017:76) bu unsurlardan İslamiyet kısmı bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Malum olduğu üzere İslâm dininin de temel iki kaynağı vardır; bunlar Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetleri/hadisleridir. Müslüman bir halk arifi ve önderi olan Ahmet Yesevî'nin düşünce sisteminin de temelini yine kültürel unsurlarla birlikte Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (sav.) sünneti/hadisleri oluşturmaktadır. Sünnetten kastedilen şey, Hz. Peygamber'in (sav.) sözleri, tavsiyeleri ve yaşama şeklidir. (Yıldırım, 2009:27-29).

Hoca Ahmed Yesevî, eserlerinin kaynağı olarak hadislerle başvururken üç farklı yöntem izlemiştir. Birincisi; Hz. Peygamber'e (sav.) atfedilen orijinal hadis metinleri, ikincisi; Hz. Peygamber'den (sav.) nakledilen hadis mealleri, üçüncüsü ise; telmih şeklinde yer verilen hadisler şeklindedir. (Yıldırım, 2017: 88; Aşık, 1996: 377) Bu çalışmada mevzu bahis üç unsur genel olarak "sünnet" kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Ahmet Yıldırım, Dîvân-ı Hikmet'te yer alan hadisleri incelemiş ve Hz. Peygamber'e (sav.) nispet edilen on iki hadis olduğunu tespit etmiştir. Bu on iki hadisin tahrîc ve tahlilini yapan Yıldırım, bu hadislerden ikisinin sahih kaynaklarda, diğerleri ise zayıf ve mevzu hadisleri toplayan eserlerde yer aldığını tespit etmiştir. Bu rivâyetlerden bir kısmı "zayıf", "çok zayıf", "kaynağı tespit edilememiştir" ve "kaynaklarda yer almamaktadır." Şeklindedir."(Yıldırım, 2016:45-68).

Bu çalışmanın konusu, Ahmet Yesevî'nin Divan-ı Hikmet'te kullandığı hadislerin sıhhatinden ve kaynaklarından ziyade, bir mürşit ve eğitici vasfıyla insan ve medeniyet inşasında Hz. Peygamber'i (sav.) ve hadis/sünnetini nasıl örnek aldığı ve hadis/sünneti nasıl yorumladığıdır. (Yıldırım, 2017: 88) Kısaca ifade etmek gerekirse Ahmet Yesevî hikmet anlayışını Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (sav.) sünneti üzerine tesis etmiştir. Bu durumu kendisi de şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

"Kul Hoca Ahmed, bende olsun,

Hakk'ı ara, Aşık olsun, bâtinında

Arş'ı gözle, Hikmet söyleyip, âyet, hadis sözünü söyle,

Bilgelere söylediğin sözün imâ olsun" (Dîvân-ı Hikmet, 2016:437).

2.AHMET YESEVİ'NİN MİLLİ KİMLİK İNŞASI NOKTASINDA SÜNNETİN KONUMU

Ahmet Yesevî'nin milli kimlik tasavvurunda Kur'an-ı Kerim'le birlikte hadislerin de çok büyük önemi vardır. Ahmet Yesevi hikmetlerini söylerken sık sık bu sözlerin kendi sözü olmadığını, bunların bizzat Allah (c.c.) ve Hz. Peygamber'in (sav.) sözleri olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sav.) uyulmasını istediği davranışlar ve Müslümanlarda bulunmasını istediği nitelikler aynı zamanda Müslüman Türk milletinin milli kimliğinin de temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu niteliklerden bazıları şunlardır: Kur'an-ı Kerim'e ve Hadislere uygun davranmak, Kur'an-ı Kerim ve hadisleri doğru anlamak, Allah sevgisi ve korkusu, Peygamber sevgisi, insan sevgisi, merhamet, güzel ahlak, edeb ve haya sahibi olmak, garip, fakir ve yetimleri kollamak, insanlara zarar vermemek, dünyaya ve dünya malına önem vermemek, ölümden korkmamak, yalan ve riyadan uzak olmak, cömerlik ve hayır yapmak, rüşvet yememek ve zulümden uzak durmak, gıybetten uzak durmak ve mert olmak, çok uyumamak, ibadetlerini eksiksiz yapmak, helal kazanç sağlamak, haramdan uzak durmak ve aç gözlü olmamak, ilme önem vermek

ve ilmiyle amel etmek, âsi olmamak, kötülüklerden uzak durmak, doğru yolda yürümek, kanaatkar olmak, güzel konuşmak ve sabırlı olmak. Bu konular başlıklar halinde bu bölümde kısaca açıklanmıştır.

2.1.Sünneti Doğru Anlamak ve Sünnete Uygun Davranmak

Ahmet Yesevî'ye göre inançsızlığın temel nedeni, kişinin Kur'an-ı kerim'i ve hadisleri anlayamaması ve Kur'an'ı Kerim ve hadisleri insanlara açıklayan erenlerin sözüne de itibar etmemesidir. Bu durum Divan'ı Hikmetteki şu ifadelerden net bir şekilde anlaşılmaktadır;

“Mumin değil, hikmet işitip ağlamıyor,

Erenlerin soylediği sozu dinlemiyor,

Ayet hadis, Kur'an'ı anlamıyor

Bu rivayeti Arş ustunde gordum ben işte.” (Divan-ı Hikmet,2016: 53)

Ahmet Yesevî'ye göre kendisinin ve diğer dervişlerin temel amacı Kur'an'ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in (sav.) hadislerini insanlara açıklamak ve hadislerin doğru anlaşılmasını sağlamaktır. Nitekim Ahmet Yesevî şöyle demektedir:

“Meyhaneye giren talibin hali ozge,

Ayet, hadis beyan kılsan, yeter soze,

Ehlini bulsa, izin alıp, surer goze,

Oyle âşık bu Alemde durduğu yok.” (Divan-ı Hikmet,2016:317)

Ayrıca hadislere uymayan düşünce Ahmet Yesevî'ye göre kötüdür. Bu durum şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “Benim hikmetlerim hadîs hazinesidir, Kişi pay götürmese, bil habistir.” (Divan-ı Hikmet,2016:489)

Ahmet Yesevî, hadislerin anlaşılması yanında hayata tatbik edilmesi konusunda da duyarlı davranmıştır. Nitekim Ahmet Yesevî'nin şu dizeleri konuya örnek teşkil etmektedir:

“Hak Rasûl'ün inâyeti oldu bana,

Âyet-hadîs sözünü beyân kıldım sana,

Tâbi olup, söylediklerini eyle ona,

Tâbi olup, dîdâr görün, dostlarım ey.” (Divan-ı Hikmet,2016: 340)

“Ümmet olsan, Mustafâ'ya bağlı ol,

Dediklerini cân ve gönülde sen de eyle,” (Divan-ı Hikmet,2016:283)

“Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol,” (Divan-ı Hikmet,2016: 283)

2.2. Allah sevgisi

Bir Mü'minde bulunması gereken ilk nitelik şüphesiz Allah sevgisi ve Allah korkusudur. Ahmet Yesevî Allah için canını dahi severek verebileceğini, “Allah için mertler gibi cânımı versem,” (Hikmet:158) sözüyle ifade etmiştir. Yine hikmette geçen, “Tanrısına talebkâr, gece-gündüz çok ağlar” (Hikmet:387) ve “Allah desen, gâib koşar avâzını.” (Divan-ı Hikmet,2016: 478) şeklindeki ifadelerden, kulun Allah sevgisiyle gözyaşı dökmesi ve isteklerini yalnız Allahtan istemesi gerektiğini, bu durumda Allah'ın kulunun yardımına koşacağı anlaşılmaktadır.

Ayrıca Ahmet Yesevî, Allah'ın adını sürekli anan kişinin ahiretteki mükâfatının Allah'a kavuşmak olduğunu şu dizeleriyle ifade etmiştir:

“Allah diyen şeker ve bal hazırladı,

Ahirette Allah ile sevda eyledi.

Amel işleyen gerçek alimi bilge kaldı,

Can ve gönülde Hayy zikrini deyin dostlar.” (Divan-ı Hikmet,2016: 179)

2.3.Peygamber sevgisi

Hz. Peygamber'e (sav.) büyük bir muhabbet besleyen Ahmet Yesevî, “*Mirâc gecesi (Hz. Peygamber (sav) “Gözümün nûru evlâd...” dedi, Elimi tutup “Ümmetimsin ümmet” dedi*” (Divan-ı Hikmet, 2016:64) cümleleriyle kendini Hz. Peygamber'in (sav.) hem ümmeti hem de ma'nevi evladı olarak görmüş ve hayatının her anını adeta Hz. Peygamber (sav.) ile birlikte yaşamıştır. Ahmet Yesevî, Hz. Peygamber'e (sav.) o kadar büyük bir muhabbet beslemektedir ki, hayatını ana rahminden itibaren yıl yıl anlattığı beyitlerinde hayatını anlatmayı 63 yaşa geldikten sonra bitirmektedir. Ahmet Yesevî'ye göre 63 yaşında ölmek sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (sav.) 63 yaşında vefat etmiştir. Bu nedenle kendisi de yerin altındaki çilehanesine çekilmiştir. Bundan sonra Ahmet Yesevî'yi dışarıda çok fazla gören olmamıştır. Ahmet Yesevî bu durumu şu sözleriyle anlatmaktadır: “*Altmış üçte sünnet dedi işitip bildim, Mustafâ'ya mâtem tutup girdim ben işte. “Elvedâ” deyip yer altına ayak bastım, Aydın dünyâyı Harâm kılıp Hakk'ı sevdim*” (Divan-ı Hikmet,2016: S.63) “*Altmış üçte oldu ömrüm sonunda tamâm, Mustafâ'ya mâtem tutup girdim ben işte*” (Divan-ı Hikmet,2016:64)

Ahmet Yesevî, “*Bu cihâna Muhammed'in nûru doldu, O nûr ile iki cihân aydınlanır olmalı*” (Divan-ı Hikmet,2016:221) sözleriyle Hz. Peygamber'in (sav.) hem bu dünya hem de ahiret alemi için bir nur ve yol gösterici bir önder olduğunu söylemektedir. Ayrıca Ahmet Yesevî'nin en büyük isteklerinden birisi de vefatı esnasında Hz. Peygamber'i yanında görmektir. Bu arzusunu şu beyitiyle anlatmaktadır:

“Kul Hoca Ahmed dünyâyı bıraksan, işin biter,

Göğsündeki çıkan âhın Arş'a yeter;

Cân verirken Hakk Mustafâ elini tutar

O sebepten Hakk'a sığınıp geldim ben işte.” (Divan-ı Hikmet, 2016: 55)

2.4. İnsan Sevgisi

Ahmed Yesevî'ye göre mümin için inanç kadar sevgi de vazgeçilmez bir unsurdur. O'na göre inanç sevgi ile birlikte yaşanmalıdır. Yesevî, İnancı sevgiyle yaşamak yerine kendi inanç ve düşüncelerini savunmakta olanları, fanatik olarak görmektedir. O'na göre bu tür hata içerisinde olan kişilere de iyi davranmak gerekmektedir.

“Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar,

Gönlü katı, gönül inciticiden Allah şikayetçi,

Allah şahid, öyle kula “Siccîn” hâzır,

Bilgelerden işitip bu sözü söyledim ben işte” (Dîvân-ı Hikmet, 2016: 46,72.)

“O, Türk toplumunun birlik ve beraberliğinin sağlanması ve güçlü kılınması yönünde oldukça önemli bir yere sahip olan din olgusu ile sosyal bütünleşme kavramı arasındaki ilişkiyi çok sağlam bir zemin üzerine inşa etmiştir. Yesevî'nin İslâm'ı sevdirmesinde en önemli noktalardan biri, belkide toplumsal bir varlık olarak insanın hoşgörüyü, merhameti, yumuşaklığı sevmesinden hareketle insanlara yumuşak sözle, güzel öğütlerle yaklaşmasıdır. Hoca Ahmed Yesevî, gerçekten de bu ilkeyle hareket etmiş ve toplumun zihniyet dünyasına, kalbine ve sosyolojisine bu yaklaşımıyla nüfuz etmiştir.” (Karaoğlan, 2020: 662,663)

2.5. Güzel Ahlak, Edeb ve Hayâ Sahibi Olmak

Ahmet Yesevî, güzel ahlak sahibi olmanın, edep ve hayâ etmenin Hz. Peygamberin sünneti olduğunu, “*Hayâ imândandır diye Rasûl dedi*” sözleriyle ifade etmiştir. Bununla birlikte Ahmet Yesevî, zamanındaki gençlerdeki yozlaşmadan da, “*Ulu küçük yaranlardan edeb gitti, Kız ve zayıf gençlerden hayâ gitti, Hayâsız kavim acâipler oldu dostlar.*” (Divan-ı Hikmet, 2016:194) sözleriyle yakınmaktadır.

Ahmet Yesevî, edep ve hayânın Hz. Peygamber'e (sav.) ümmet olmanın gereği olduğunu talabelerine şu dizelerle anlatmıştır: “*Kul Hoca Ahmed, tâliblere nâsîh oldu, Edeb saklayıp, Mustafa'ya nâib oldu*” (Divan-ı Hikmet, 2016:435)

2.6. Garip, Fakir ve Yetimleri Kollamak

Ahmet Yesevî, garip, fakir ve yetimlerin gözetilmesini bizzat Allah'ın (cc.) Hz. Peygamber'e (sav.) miras esnasında emrettiğini, “*Garîb, fakîr, yetimleri Rasûl sordu, O gece Mirâc'a çıkıp Hakk cemâlini gördü,*

Geri gelip indiğinde fakîrlerin hâlini sordu, Garîblerin izini arayıp indim ben işte. (Divanı Hikmet, 2016: s.44) dizeleriyle belirtmiştir. Ayrıca Yesevî, fakir, garip ve yetimleri gözetmenin imanın bir gereği olduğunu düşünmektedir. Nitekim bu görüşünü şu beyitlerle dile getirmiştir:

“Âhir zaman Peygamberinin sünnetleri,

Fakîri sormak Hakk Mustafa âdetleri,

“Men mâte garîben” diye hadisleri,

Fakîri soran iman ile varır imiş.” (Divan-ı Hikmet, 2016: 415)

2.7. İnsanlara Zarar Vermemek

Ahmet Yesevî’ye göre insanlara din, ırk, mezhep, meşrep ayrımı yapmaksızın sevgi ve merhamet beslemek, onlara zarar vermemek ve onlara hoşgörülü ve güzel davranmak Hz. Peygamber’in (sav.) sünnetidir. Nitekim Ahmet Yesevî, *“Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar”* (Divan-ı Hikmet, 2016: s.46) sözleriyle bu görüşünü veciz bir şekilde dile getirmiştir.

2.8. Dünyaya ve Dünya Malına Önem Vermemek

Ehl-i Tasavvuf’un temel düsturlarından birisi de şüphesiz dünyaya ve dünya malına meyletmemektir. Ahmet Yesevî de dünya malına ehemmiyet vermemiş, talebelerine *“Mûtû kable ente mûtû”* (ölmeden önce ölünüz) (Divan-ı Hikmet, 2016: 257,261) hadisini rehber edinmeleri konusunda sürekli telkinlerde bulunmuştur. Çünkü Yesevî’ye göre dünya malını sevmek her hatanın başıdır, Hz. Peygamber de dünya malına önem vermemiş ve *“el-Fakru fahrî”* (fakirlik benim övüncümdür.) (Divan-ı Hikmet,2016: 365) demiştir.

2.9. Ölümden Korkmamak

Tasavvuf ehlinin en belirgin özelliği ölümden korkmamaktır. Çünkü tarikat ehli için ölüm yok oluş değil uğruna canını, malını, rahatını ve her şeyini feda edecek kadar sevdiği rabbine kavuşma vesilesidir. Ahmet Yesevî de ölümden korkmadığını, *“Kul Hoca Ahmed cânını ver mertler gibi”* (Divan-ı Hikmet, 2016:159) sözleriyle anlatmıştır. Ahmet Yesevî, insanlara ölümden korkmamalarını tavsiye etmekle birlikte *“Mûtû kable ente mûtû”* (ölmeden önce ölünüz) (Divan-ı Hikmet, 2016:261) hadisini hatırlatarak taliplerine dünyada nefislerini öldürmelerini telkin etmektedir. Çünkü nefisini öldürmeyen bir insan için ahiret hayatı acı ve keder olacaktır.

2.10. Yalan ve Riyadan Uzak Durmak

Müslüman yalan söz söylemez, yalan söyleyen Hz. Peygamber’in (sav.) ümmeti olamaz. Çünkü Hz. Peygamber (sav.) *“El-kezzâbu lâ-ümmetî”* (Yalan söyleyen ümmetim değildir) (Divan-ı Hikmet, 2016: 182) demiştir. Ahmet Yesevî de, *“Yalan konuşup imânsız olarak gitmeyin dostlar”* (Divan-ı Hikmet,2016: 182) diyerek insanları yalan söyleyerek imanlarından olmamaları konusunda ikaz etmektedir. Yalan gibi riya da islam dininin hoş görmediği davranışlardır. Nitekim Ahmet Yesevî, *“Yalancidan Allah, Rasûlü şikâyetçi imiş, Yalan namâz riyâlarını bıraksam ben.”* (Divan-ı Hikmet,2016: 140) sözleriyle yalan ve riyanın Allah ve Rasûlü’nün razı olmadığı davranışlardan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca riya ile yapılan ibadet insanı son anda imânından etmektedir. Nitekim Ahmet Yesevî bu durumu şu dizeleriyle anlatmaktadır:

“Oruç tutup halka Riyâ eyleyenleri

Namâz kılıp tesbîh ele alanları,

Şeyhim diye başka binâ koyanları

Son anda imânından ayrı eyledim.” (Divan-ı Hikmet,2016: 145)

2.11. Rüşvet Yememek ve Zulümden Uzak Durmak

Rüşvet, adaletsizlik ve zulüm tarih boyunca toplumların yozlaşmalarının bir göstergesi olmuştur. Ahmet Yesevî de, yönetim ve toplum açısından büyük bir tehlike olan ve milletleri maddi ve manevi çöküşe götüren rüşvet yolsuzluk ve zulüm gibi konularda hem devlet kademesindeki insanlara hem de ahaliye İslam’ın konuyla ilgili düsturlarını hatırlatmış, zulüme, haksızlığa ve yetimi ezen insanlara karşı dik duruş

sergilemiştir. Zamanındaki rüşvet, adaletsizlik ve zulümden dert yanan Ahmet Yesevî, bu rahatsızlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“*Kâdı olan âlimler, para-rüşvet yiyenler*” (Divan-ı Hikmet, 2016:142)

“*Zâlim olup zulmeden, yetîm gönlünü ağrıtan*” (Divan-ı Hikmet, 2016:143)

“*Kâbe 'ye doğru göçelim, zâlimlerden kaçalım,*

Oğul kızdan geçelim, râzı olun, dostlarım.” (Divan-ı Hikmet, 2016:166)

2.12. Gıybetten Uzak Durmak

“*Gıybet yapan dillerimi yüz bin dilsem*” (Divan-ı Hikmet, 2016:158) sözleriyle gıybetin İslam dinince tasvip edilmeyen davranışlar arasında oluşunu güzel bir üslupla anlatan Ahmet Yesevî, gıybeti eleştirirken kendisi de gıybet günahına düşmemek için gıybet yapan başka insanları değil kendisini eleştirmiştir. Bu tavrıyla Yesevî, insanları gıybet yapmamaları konusunda hem sözlü olarak uyarılmış hem de fiili olarak onlara örnek olmuştur.

2.13. Çok Uyumamak

Çalışkanlık Türk milletinin karakterinde var olan bir özelliktir. Hz. Peygamber de (sav.) tembelliği ve çok uyumayı hoş görmemiş, boş duran insanlara selam dahi vermemiştir. Ahmet Yesevî de, “*Dostlar bizi yoklarlar, fâsıklar çok uyurlar*” (Divan-ı Hikmet, 2016:166) sözleriyle çok uyumanın fâsıklık alameti olduğunu söylemiş, insanları tembellikten, çok uyumaktan ve başkalarına yük olmaktan men etmiştir.

2.14. Helal Kazanç Sağlamak, Haramdan Uzak Durmak ve Aç Gözlü Olmamak

İslam dinine göre kişiler kazançlarını helal yollardan kazanmalı, haramdan ve kul hakkından uzak durmalıdır. Nitekim Ahmet Yesevî İslam dininin bu düsturunu, “*Dilim sorsam, karar yok; garib ölse, sorar yok; Yenilenlerde helâl yok, râzı olun, dostlarım.*” (Divan-ı Hikmet, 2016:166) sözleriyle dile getirmiştir.

2.15. İlme Önem Vermek ve İlmiyle Amel Etmek

İlim talep etmek her Müslümana farzdır. Dinin bu emrini Ahmet Yesevî , “*Taleb ül-ilmî farizatun deyip Rasûl söyledi*” (Divan-ı Hikmet, 2016:331) sözleriyle Hz. Peygamber'e (sav.) isnad etmektedir.

İlmin ve âlimin değeri Ahmet Yesevî'ye göre o kadar yücedir ki, Cennet bile âlimleri barındırdığı için büyük bir kıvanç duymaktadır. Nitekim Yesevî, “*Cennet der: Ben üstünüm, âlim kullar bende var Âlimlerin gönlünde âyet, hadîs, Kur'ân var.*” (Divan-ı Hikmet, 2016: 284) demektedir.

Âlimi sevmek, âlimi hor görmemek müminin vasıflarındandır. Bu durumu Ahmet Yesevî şu beyitleriyle anlatmıştır:

“*Âlimi hor görse o küfr ve nifâk,*

Nass hadîs var ins ve cin ittifâk ile

Âlimi seven mü'min yüzü apak,

Sorgusu yok günâhından inkâr, dostlar” (Divan-ı Hikmet, 2016: 334)

Yesevî'ye göre ilim öğrenmek tek başına yeterli değildir. Tahsil edilen ilimle amel etmek de dinin emridir. İlmiyle amel etmeyen âlimin ahirette canının yanacağını ve korku içinde olacağı unutulmaması gereken bir hakikattir. Nitekim Ahmet Yesevî bu durumu şu sözlerle anlatmıştır:

“*Amel işlemeyen âlîm ilmini çiğneyip yürür,*

Ölüp varsa dar kabirde cânı yanar,

Allah, Rasûl, dinin ne deyip korkuya düşer” (Divan-ı Hikmet, 2016: 179)

2.16. Güzel Konuşmak ve Sabırlı Olmak

Ahmet Yesevî'nin insanlara iyiliği doğruluğu ve güzel ahlakı öğretirken kullandığı dil, öğrettiği ilkelere paralel olarak halkın gönlünde yer edecek şekilde güzel olmuştur. Yesevî, güzel söz ve tavrın Hz. Peygamber'in sünneti olduğunu, “*Hakk Mustafa halka sert söz dediği yok*” (Divan-ı Hikmet, 2016: 418),

“İki cihân şahıdır bir güzel tavır, Tavırlarından Hakk Mustafa oldu ulu” (Divan-ı Hikmet,2016: 419) sözleriyle ifade etmiştir.

Ayrıca Ahmet Yesevî, “Gökden gelen belaya, sabırlı olan Muhammed, Âlem halkına yâdigâr, mütevâzi olan Muhammed.” (Divan-ı Hikmet, 2016: 391) sözleriyle sabırlı olmak ve halka karşı mütevâzi olmanın da sünnet olduğunu belirtmiştir.

3.Ahmet Yesevi'nin Milli Kimlik İnşasında Türk Dilinin Önemi

XII. yüzyıl Türk âlimleri arasında Fars ve Arap kültürünün etkisiyle yazı dili olarak Farsça ve Arapça yaygın olarak kullanılmaktaydı. Fakat yeni yeni İslam ile müşerref olan Türk halkı bu dillere hâkim değildi. Bu nedenle Orta Asya Türk toplulukları İran üzerinden gelen dinî ve kültürel bir istilanın tehdidine maruz kalmıştır. (Çakan, 2005: 206). Bu kültürel istilaya karşı duruş sergileyen Ahmet Yesevî, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen insanlara İslâm'ın esaslarını, şeriat hükümlerini, tarikatın âdab ve erkânını, Türklerin Milli kimliğinin ayrılmaz parçası olan Türkçe ile anlatmıştır.

Eğitimde iletişim büyük önem arz etmektedir. İletişim ne kadar iyi ve sağlıklıysa eğitimin başarı oranı da o düzeyde yüksek olacaktır. Bu açıdan bakıldığında eğitimde önemli bir iletişim aracı olan dilin önemi de daha iyi anlaşılmaktadır. Netice itibarıyla Eğiticinin kullandığı dil talebenin en iyi şekilde anlayabileceği nitelikte olması gerekmektedir. (Tosun, 2000: 125; Karaoğlan, 2020: 656). “Bu çerçevede Yesevî, hikmet eğitiminin içeriği ve yöntemi kadar dilini de hedef kitlesini oluşturan; garip, yetim, fakirlerin anlayacağı şekilde sadeleştirmiştir. Hikmetlerini muhataplarının dilinde, yani Türkçe olarak söylemiştir.” (Tosun, 2016: 269; Karaoğlan, 2020: 656)

Hoş görmemekte âlimler sizin dediğiniz Türkçe'yi,

Âriflerden işitsen açar gönül ülkesini,

Âyet hadîs anlamı Türkçe olsa uygundur,

Manâsına yetenler yere koyar borkünü...

Miskîn, zayıf Hoca Ahmed yedi ceddine rahmet,

Farsça dilini bilerek güzel söylemekte Türkçe'yi... (Divan-ı Hikmet, 2016: 170)

4.SONUÇ

Milletlerin kimliğini oluşturan din, coğrafya, örf ve âdetler, kültür, tarih şuuru gibi birçok unsur vardır. Bu unsurlar, milletleri diğer milletlerden ayıran, kendine ait bir kimliğin oluşmasına ve şekillenmesine etki eden ve millet olmanın en temel gerekçelerinden birisidir. Bu açıdan bakıldığı takdirde Türklerin milli kimliğinin şekillenmesine etki eden faktörleri İslam öncesi ve İslam sonrası şeklinde iki farklı bölümde değerlendirmek mümkündür. Türklerin Müslüman olmalarıyla birlikte yeni ve özgün bir kimlik yapısına kavuştuklarını söyleyebiliriz. İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte Türkler, bir tarafı kültürel, diğer tarafı dinî olmak üzere iki farklı ögenin bir araya gelmesiyle yepyeni bir kimlik bileşenine kavuşmuştur.

Kimlik ve Din bağlamında bilinmesi gereken diğer bir husus Din kişiliği olmadan milliyet kişiliğinin mümkün olmadığı realitesidir. Türk milletinin tabiatına en uygun din İslâm dinidir. Bu bağlamda Türk kültürü ve İslâm birleşmesinden çok özgün bir yapının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim bu özgünlük Türk dünyasının manevî hayatında asırlar boyunca etkisi devam eden, bir halk arifi olan ve Pir-i Türkistan lakabıyla anılan Hoca Ahmed Yesevî'nin milli kimlik ve din tasavvurunda da görülmektedir. Ahmet Yesevî, İslâm dininin birinci kaynağı Kur'an'ı Kerim ve ikinci kaynağı Hz. Peygamber'in (sav.) sünnetini rehber alarak ortaya koyduğu manevi esasları sevgi ve bilgiyle yoğurarak Yeseviyye'nin kaidelerini ortaya koyan kurucu bir önderdir.

Araştırmada, Ahmet Yesevî'nin Div'an-ı Hikmette ortaya koyduğu değerlerdeki sünnetin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Divân-ı Hikmet'te Yesevî'nin görüşlerini sürekli Kur'an'ı kerim ve hadis/sünnetle temellendirme gayreti içinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Yesevî'nin, “sünnet”, “hadis”, “Rasul” “Nebi”, “Hak Mustafa” “Hak Rasul” “Peygamber” gibi ifadelerle Hz. Peygamber'i, (sav.) referans göstererek ortaya koyduğu değerler örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu değerlerden bazıları şunlardır: Kur'an-ı Kerim'i ve Hadisleri doğru anlamak ve onlara uygun davranmak, Allah sevgisi ve korkusu, Peygamber sevgisi, insan sevgisi, merhamet, güzel ahlak, edeb ve haya sahibi olmak, garip, fakir ve yetimleri kollamak, insanlara zarar vermemek, dünyaya ve dünya malına önem vermemek, ölümden

korkmamak, yalan ve riyadan uzak olmak, cömerlik ve hayır yapmak, rüşvet yememek ve zulümden uzak durmak, gıybetten uzak durmak ve mert olmak, çok uyumamak, ibadetlerini eksiksiz yapmak, helal kazanç sağlamak, haramdan uzak durmak ve aç gözlü olmamak, ilme önem vermek ve ilmiyle amel etmek, âsi olmamak, kötülüklerden uzak durmak, doğru yolda yürümek, kanaatkar olmak, güzel konuşmak ve sabırlı olmak.

Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî, Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (sav.) sünnetini en doğru şekilde anlamaya çalışmış, hayatına tatbik etmiş ve insanlara doğru din anlayışını öğretmeye gayret etmiştir. Bu nedenle başta Yesi ve çevresinde olmak üzere bölgede yayılmaya başlayan bütün sapkın fikirlere karşı büyük bir mücadele içerisinde girmiş ve halkı bu sapkın fikirlerin yıkıcı etkisine karşı uyarmıştır. Ayrıca Yesevî, Hz. Peygamber'in (Sav.) yaşadığı İslâm'ın özünü insanlara telkin ederek, Müslüman Türklerin benliklerini ve milli kimliklerini yüzyıllar boyunca korumalarına da katkı sağlamıştır.

Döneminde ulema arasında Arapça ve Farsçanın kullanımının yaygın olmasına rağmen Ahmet Yesevî, hikmetlerini daha iyi anlayabilmeleri için halka kendi öz dili olan Türkçe ile anlatmıştır. Ahmet Yesevî bu tavrıyla, milli kimliğin bir unsuru olan Türk dilinin korunması ve Türk dilinin kullanımının yaygınlaştırılması konusunda da Türk dünyasına önemli katkılar sağlamıştır.

Ahmet Yesevi, Kur'an'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (Sav.) sünnetini Türk kültürüyle yoğurmuş ve ahlak temeline dayanan kendine özgü yeni bir din anlayışı ortaya koymuştur. Bu nedenle Kendi kültürleriyle uzlaşan bir din anlayışını benimsemek Türk halkı için zor olmamıştır.

Ahmet Yesevî'nin yukarıda bahsettiğimiz sevgi, anlayış, hoşgörü ve ahlak temelli din anlayışı, günümüz Müslüman âlimleri tarafından da örnek alınmalı ve hali hazırda özün terk edildiği, şekilcilığe dayanan ve sloganik bir meta haline dönüşmüş olan İslam düşüncesi teorik olmaktan çıkarılarak pratik ve yaşanılan bir din haline dönüştürülmelidir.

KAYNAKÇA

- Aşık, N. (1996). "Yesevî'nin Hikmetlerine Kaynaklık Eden Hadislerin Değerlendirilmesi ve Sünnet Kültürünün Hikmetlere Tesir". Ahmed-i Yesevî, Haz. Şeker, M. ve Yılmaz, N. Seha Neşriyat. 375-399. İstanbul.
- Çakan, V. (2005). "Hoca Ahmed Yesevî ve Divan-ı Hikmet", Milli Folklor, 68/17.
- Çelepi, M. (2016), "Kültürel Bellek Çerçevesinde Ahmed Yesevî İle Anlam Bulan Âlim-Devlet Bütünleşmesi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 25, 181-198, Denizli.
- Çelik, C. (2010). Gökalp Düşüncesinde Din ve Bir İdeal Tip Olarak Türk Kimliği, Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp, Kesit Yay., 2010, (171-192), İstanbul.
- Çetintaş, İ. (2014). "Türk-İslâm Kimliği Etrafında Gelişen Paradigmatik Değişimler", Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014, p. 575-589, ANKARA-TURKEY
- Deliser, B. (2016). "Ahmet Yesevî'nin Divân-ı Hikmeti'nde Âyet ve Hadisleri Kullanış Biçimi", 1. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu (Antalya 23-25 Mayıs 2016): Vuslatının 850.Yılında Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu-Çalıştay-Sergisi Sempozyum Bildirileri ve Sergi Kataloğu, edit. Ö. Zaimoğlu, 99-110, Antalya.
- Kaplan, M. (1996). Kültür ve Dil, Dergah Yay, İstanbul.
- Karaoğlan, A. (2020). "Vahiy Kültürü Ekseninde Gönül Mimari Ahmed Yesevi'nin Düşüncesinde Hikmet", "Hikmet" in the Thought of Ahmed Yesevi on the Axis of the Culture of Revelation" V11. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 20-23 EKİM 2020, 653-670, NİĞDE.
- Kenjetay, D. (2003). Hoca Ahmet Yesevî'nin Ahlâk Felsefesi, Hoca Ahmet Yesevi Ocağı Yayınları, Ankara.
- Köprülü, F. (1988). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıf, (Ocak-Şubat-Mart 1976), 110-113, Ankara.
- Tosun, C. (2000). "Hoca Ahmet Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumunu Eğitim Metodu", Dini Araştırmalar Dergisi, (Ocak- Nisan 2000), 2/6, 125.

- Tosun, C. (2016). “Hoca Ahmet Yesevi’nin Divan-ı Hikmetinde Eğitim, Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî”, Uluslararası Sempozyumu, (26-28 Eylül 2016), ŞenYıldız Yayıncılık, İstanbul.
- Yesevî, A. (2016). Dîvân-ı Hikmet, edit. Tatcı, M. Ahmet Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara.
- Yıldırım, A. (2016). “Dîvân-ı Hikmet’te Yer Alan Hadislerin Kaynakları ve Değerlendirilmesi”, Diyanet İlmî Dergi Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı, c. LII, sayı, 4, s. 45-68.
- Yıldırım, A. (2017). “Hoca Ahmed Yesevî Düşüncesinin Kaynağı Olarak Hadis” Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar Kış/2017/SAYI 80, 75-93
- Yazıcı, K. (2016). “Yeni Türk Devletlerinin Posta Pullarında Türk Kimliği ve Kültürü”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2016 SAYI 77 83-108

